

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers

Postbus 13049, 3507 LA UTRECHT. Tel. (+31)030-2326936

Rooms Katholieke Kerk in België: Simon Lambregs, pr.

Gemeenteplein 11/21 B-3620 Lanaken Tel. 0032-89772595

Protestantse Kerk in Nederland: Jan Post-Hospers

Postbus 8506, 3503 RM Utrecht Tel. (+31) 030-8801880

REDACTIE:

Alper Alasag

Ton Crijnen

Hans Haafkens

Simon Lambregs

Nico Landman

Berry van Oers (kernredactie)

Piet Reesink (eindredactie)

Gé Speelman

Esther Struikmans (kernredactie)

Abonnementen 2011 : (4 nummers)

Binnenland: 18,60 €

Buitenland : 23,60 €

Losse nrs. : 5,50 € **plus** portokosten

<http://begripmoslimschristenen.jouwweb.nl>

abonnements@rkk.nl

Abonnementen worden telkens verlengd met het volgend kalenderjaar als opzegging niet heeft plaatsgevonden. Opzegging dient in het voorgaande jaar vóór 1 november schriftelijk te zijn geschied.

E-mail: berryvo@rkk.nl

Lay-out : P. Reesink

Advertentietarieven op aanvraag.

Uitgever, redactie en administratie:

Biltstraat 121, Postbus 13049, 3507 LA UTRECHT.

Tel. (+31) 030-2326936

Fax: (+31) 030-2307097

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig

Humor en godsdienst lijken onverenigbaar. Maar humor is menselijk en niets menselijks is de godsdienst vreemd. Abdelghani Khayrat geeft een breed overzicht van humor en satire in de islamitische cultuur. Hieruit blijkt dat humor een rekbaar begrip is en dat in het recente verleden humor over godsdienstige onderwerpen een steeds hachelijker en gevoeliger thema wordt. Twee bijbelwetenschappers geven voorbeelden van humor in het boek *Rechters*. Waar het ontdekken van humor in de heilige geschriften vaak veel speurwerk vergt, ligt dat anders bij de volkshumor, vertegenwoordigd door Djeha, alias Nasreddin Hodja. Ook de Joodse moppen horen thuis in dit register.

Leerhuis, Kamel Essabane	bl. 101
Humor in het Arabo-islamitische culturele erfgoed, A. Khayrat	bl. 104
Humor in <i>Rechters</i> , naar W.v. Wieringen en E. van Wolde	bl. 117
Achterste voren en toch vooruit, P. Reesink	bl. 121
Joodse moppen, S. Schlimazel	bl. 125
Boeken	bl. 134
Van her en der	bl. 139
Algerijnse cartoons uit 1981	bl. 145

LEERHUIS

door Kamel Essabane

Feestelijk tafelen

O, Jezus, zoon van Maria, is uw Heer bij machte, ons een (met voedsel) gedekte tafel van de hemel neder te zenden?” Dat was de vraag die Jezus’ discipelen volgens de Koran – hoofdstuk ‘De Tafel’ (5:112-115) – eens stelden. Een opmerkelijke vraag. Jezus [‘Isa, vzmh] antwoordde allereerst afwijzend: “Vreest God, als jullie gelovigen zijn.”

De discipelen onthulden vervolgens de intentie achter hun vraag: “Wij verlangen zeer, er van te mogen eten zodat ons hart gerustgesteld moge worden en wij mogen weten dat jij de waarheid tot ons hebt gesproken en wij daarvan getuigen mogen zijn.”

Vervolgens ging Jezus alsnog in op hun verzoek en bad tot God: “O God, onze Heer, zend ons een (met voedsel) gedekte tafel van de hemel neder, opdat het voor de eersten en de laatsten onzer een feest moge zijn en een teken van U en tot onderhoud van ons, want U bent de Beste der onderhouders.”

God beantwoordde het gebed: “Waarlijk, Ik zal haar (de tafel) tot u nederzenden, maar wie uwer nadien ondankbaar wordt, zal Ik straffen zoals Ik geen ander onder de volkeren gestraft heb.”

Dit miraculeuze verhaal over Jezus en de discipelen kan begrepen worden als een voorbeeld van Gods almacht, barmhartigheid en generositeit en een waarschuwing aan hen die Gods wonderen verloochenen en ondankbaar zijn. Sommigen zien in dit verhaal een verwijzing naar het bijbelse verhaal van de wonderbaarlijke vermenigvuldiging van brood en vis door Jezus (Johannes 6:1-35). Een andere uitleg verbindt dit verhaal met het verhaal van het laatste avondmaal, op de avond voordat Jezus gevangen zou zijn genomen door de Romeinen. Weer een andere uitleg ziet een verwijzing naar het Onzevadergebed in de Bijbel: “Geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben.” (Mattheus 6: 11).*

Aangezien wij elke dag ‘brood’ of ‘met voedsel gedekte tafels’ nodig hebben, kan het verhaal ons inspireren om elke dag dankbaar voor ons voedsel te zijn.

Immers, God doet ‘miraculeus’ elke dag met voedsel gedekte tafels ‘neerdalen’, voor de ogen die het willen zien. Door een verband te leggen tussen ons voedsel en de hemel, krijgt ons voedsel een heilig karakter. Verspilling en onjuist gebruik ervan is daarom een grote zonde (Koran 17: 26-27).

De moraal van het verhaal is volgens mij echter méér dan een les in dankbaarheid aan God voor onze gevulde magen. De discipelen vroegen volgens de Koran uitdrukkelijk om het neerdalen van een gedekte tafel uit de hemel ter geruststelling van hun harten, zodat zij van de waarheid van Jezus’ boodschap zouden kunnen getuigen. De ‘neerdalende gedekte tafel uit de hemel’ kan dan ook als spiritueel voedsel worden begrepen. Enigszins vergelijkbaar hiermee is het pinksterverhaal in de Bijbel. Daarbij daalde de Heilige Geest op de discipelen neer en vervulde hen, waarna zij in alle talen van de waarheid van het evangelie konden getuigen (Johannes 14:26, Handelingen 2:1-6).

Pinksteren wortelt historisch in het joodse Wekenfeest (Sjavoeot), waar de nadruk ligt op het herdenken van de gebeurtenis bij de Sinaï, toen God aan Mozes [Musa, vzmh] de goddelijke wet deed neerdalen op twee stenen tafelen.

Vóór de neerdaling van de stenen tafelen aan Mozes, deed God aan Mozes en de Israëlieten hemels voedsel (manna en kwartels) neerdalen, tijdens de barre tocht door de woestijn, na de exodus uit Egypte. Sommige ondankbare mensen onder zijn volk wilden toen deze hemelse lekkernij verruilen voor minderwaardig voedsel (Koran 2:61).

Het ontvangen van zowel fysiek als spiritueel ‘voedsel’ is daarom behalve een miraculeuze gunst ook een beproeving. De gunst – die magen of harten vult – dient behalve dankbaar te worden ontvangen ook met de medeschepselen te worden gedeeld, zodat deze in de geest van verbondenheid “voor de eersten en de laatsten onzer een feest moge zijn”. Voor ondankbaarheid en egoïsme is aan tafel geen plaats!

*Zie voor de Koranvertaling en commentaar bij koranverzen 5:112-115 *The Message of the Quran* (Muhammad Asad), *The Holy Qur’an* (Muhammad Ali) en *De Jezusverzen in de Koran* (Karel Steenbrink, p. 82-83).

Kamel Essabane is lid van de redactie van Nieuwemoskee

Geplaatst in: *Opinie* cf <http://www.nieuwemoskee.nl/Featured/opinie/> juni 2011

Humor in het Arabo-islamitische culturele erfgoed

Abdelghani Khayrat

Na de gewelddadige aanslagen van 9/11 werd de islam in de media afgeschilderd als een wrede godsdienst. Dit beeld werd nog versterkt door de gebeurtenissen na de publicatie van de Deense cartoons in 2005. Uit de commentaren en artikelen kwam de islam en zijn aanhangers naar voren als een krampachtige, rigide en humorloze gemeenschap. Dit artikel wil laten zien dat humor en satire wel degelijk aanwezig zijn in de islamitische cultuur. De moslim traditie zit vol humor. Deze diende niet alleen om te vermaken maar ook om deugd en ondeugd op een humoristische wijze te illustreren. Vaak ging dit gepaard met verholde, milde of harde, kritiek en aanvallen op machtsstructuren.

In de Koran, het belangrijkste boek voor de moslims, vinden we humor in bepaalde situaties en in personen. Ook de Profeet en zijn metgezellen kenden humor. In de literatuur bevat Duizend en één nacht vermakelijke verhalen met kritiek op politiek, maatschappij en menselijke relaties.

Een andere beroemd boek is *Kalila wa Dimna*, door Abdullah Ibn al-Muqaffa' (781-869). Het is een politieke satire, gegoten in de vorm van dierenparabels om aan de censuur te ontsnappen. Abu Uthman al-Jahiz (776-868) is nog een voorbeeld van satire, vooral in zijn boek *Kitab al-Bukhalâ*, het Boek van de vrekken. Allerlei gierigaards worden op sar-

castische en grappige wijze neergezet in ridicule situaties.

De middeleeuwse literatuur kent ook maqâmât, een literair genre van gerijmd proza zoals in Maqamât van Badi' al-Zaman al-Hamadani (967-1007) of van Muhammad al-Qasim ibn Uthman al-Hariri (1054-1122).

Weer een andere vorm is de *hidjâ*, vaak vertaald door ‘satire’. Maar het is allereerst een diatribe of tirade in versvorm, waarin personen worden gehekeld en beledigd. Het kan ook een gedicht of proza zijn of gewoon satire. In de traditionele bronnen wordt de *hidjâ* vaak gebruikt als gesproken schotschrift tussen twee dichters of twee stammen, die elkaar zo literair bestreden.

Humor wordt vaak vertaald in Arabische woordenboeken met *fukâhah*, waarin twee betekenissen schuilgaan. De eerste komt van het werkwoord *fakiha* (grappig, amusant zijn), dat heeft te maken met het woord *fâkihah*, fruit.

De tweede betekenis van humor (*fukâhah*) gaat verder dan alleen maar ‘humor’. Het betekent humor die provokeert, bekritiseert, vragen stelt. In deze betekenis is het synoniem met ‘satire’, ‘belachelijk, ridicuul maken’. Ibn Manzour ziet er ook de betekenis in van ‘verachten, minachten’, iemand bewust lager achten dan zichzelf. Deze houding wordt in de Koran 49: 11 afgekeurd: “Jullie die geloven! Mensen moeten elkaar niet belachelijk maken. Misschien zijn zij juist beter dan zij! En ook vrouwen moeten dat niet doen. Misschien zijn zij juist beter dan zij! En maakt geen aanmerkingen op elkaar en geeft elkaar geen scheldnamen. Schandelijkheid, dat is pas een slechte naam, nadat het geloof is aangenomen. En wie geen berouw tonen, dat zijn dan de onrechtplegers.”

Humor en satire worden in de islam verschillend beoordeeld. Een van de beroemdste tegenstanders is Abu Hamid al-Ghazâli (1058-1111). In zijn boek *Ihyâ'u 'Ulûm al-Dîn* (de herleving van de wetenschappen van de godsdienst), noemt al-Ghazali een aantal gevallen waarin lachen wordt verboden. Hij doelt vooral op de satire waardoor mensen leed kunnen ondergaan.

Iemand uit het andere kamp is al-Jâhiz, die herhaaldelijk zegt dat het komische en het serieuze beide hun plaats hebben in het leven. Hoe dan ook, humor is menselijk en de godsdienst is over en voor de mens. De lach en de traan komen van God. Koran 53: 43 ‘Hij het is die doet lachen en die doet huilen.’

Als de mens centraal staat in de goddelijke boodschap, dan moet ook de Koran iets van humor bevatten. In de hierboven geciteerde passage wordt een afgeleide vorm van het werkwoord *dhahika* (lachen) gebruikt. In koran 49: 11 gaat het

over ‘belachelijk maken’ (*sakhara*). In Koran 2: 8 e.v. gaat het over mensen die zeggen dat ze geloven maar als ze met hun satanische makkers zijn, zeggen ze; wij horen bij jullie. Wij waren enkel aan het spotten (*istahzâ*). Dan zegt vers 15: “God drijft de spot (*yastahzî*) met hen”.

Achtergrond van een koranvers

Het hierboven aangehaalde citaat K. 53: 43 verwijst naar een incident dat gebeurde in Mekka toen de islam nog geen gemeengoed was. Een zekere Walid ibn Mugaira viel na zijn bekering de islam af. Om Gods straf te ontlopen in het hiernamaals, gaf hij geld aan iemand, die zijn plaats in de hel zou moeten innemen, als Mohammed’s claims over de nieuwe godsdienst waar zouden zijn. Koran 53: 33-43 is gericht tegen zijn soort mensen “Heb jij hem gezien die zich afkeert en die een weinig geeft en dan niet meer? Heeft hij de kennis van het onzichtbare, zodat hij het ziet? Of is hem dan niet meegedeeld wat er staat in de bladen van Moesa en Ibrahiem die [zijn plicht] vervulde? Dat niemand belast is met de last van een ander. Dat de mens slechts krijgt wat hij heeft nagejaagd. En dat wat hij heeft nagejaagd zichtbaar zal worden. Dat wordt hem dan volledig vergolden. En dat bij jouw Heer de eindbestemming is. En dat Hij het is die laat lachen en die laat huilen.”

Sarcasme van God

Hierboven hadden we het over de huichelaars die met God spotten. God zal met hen spotten. K 2: 15-20 “God drijft de spot met hen en laat hen in hun onbeschaamdheid doorgaan met dwalen. Zij zijn het die de dwaalweg ten koste van de leidraad gekocht hebben, maar hun handel zal hun niets opleveren en zij volgen het goede pad niet. Zij lijken bijvoorbeeld op iemand die een vuur aangestoken heeft. Als het dan alles rondom hem verlicht, neemt God hun licht weg en laat hen achter in de duisternis, zodat zij niets zien. Doof, stom en blind zijn zij. Zij keren dan ook niet terug. Of als een wolkbreuk uit de hemel waarin duisternis, donder en bliksem is. Uit doodsangst steken zij voor de donderslagen hun vingers in de oren, maar God heeft de ongelovigen omsingeld. Bijna ontnemt de bliksem hun het gezichtsvermogen. Telkens als hij hun licht geeft lopen zij erin, maar als het weer donker is, staan zij stil. Als God het wilde ontnam Hij hun gehoor en gezichtsvermogen. God is almachtig.”

We zien hier hoe God sarcastisch reageert op deze huichelaars met enkele parabels. De vingers in de oren steken is als de kop in het zand steken. Het is beter om het juiste pad te volgen.

Soms wordt een korantekst gebruikt in een alledaagse context zoals in de *Akh-bâr al-Ziraf wal-Mutamajjinin* (Verhalen van domme en vergeetachtige mensen) door de islamitische geleerde Abu al-Faraj ibn al-Jawzi¹ (1127-1201). Hij vertelde dat een vrouw een brood gaf aan een man die gewend was de Koran te reciteren op de begraafplaats. Ze had hem gevraagd enkele koranverzen te lezen bij het graf van haar zoon. Hij las over de hel: “De boosdoeners verkeren in dwaling en zijn waanzinnig. Op de dag dat zij op hun gezichten [ter aarde geworpen] in het vuur gesleurd worden: "Proeft dan de aanraking met de hellegloed." (Koran 54: 47-48). Zij antwoordde furieus: “ Is dit een manier om bij een graf te reciteren?” Hij antwoordde: ‘ Als je wilt dat ik “ Zij leunen achterover op rustbedden die aan de binnenkant met brokaat zijn gevoerd en de vruchten van de beide tuinen hangen dichtbij” reciteer, moet je een dirham betalen.” Dit vers gaat over het paradijs.

In Ni'matullah al-Jazâ'irî's boek *Zahr Rabi' lima fih min al-Maqal al-Badi'* (Lentebloemen met wonderbaarlijke verhalen) vertelt al-Jazâ'irî het volgende verhaal. Hij ging eens op ziekenbezoek bij een klerk. Om hem moed in te spreken zei al-Jazâ'irî: Loof en dank God. “ Hoe zou ik God kunnen loven en danken”? Weet je niet dat de Koran zegt (14: 7): “Als jullie dankbaar zijn zal Ik jullie nog meer geven...” . Ik ben bang dat als ik dankbaar ben, mijn ziekte alleen maar zal toenemen.”

Koranverzen als ‘wapen’

Het komisch gebruik van koranverzen in dagelijkse omstandigheden wordt ook verteld door Ibn al Jawzi. “ Op zekere dag kwamen we al `Amash tegen. Er was op die plek een waterbassin. Er kwam een man naar al `Amash die hem beval: ‘ Sta op en draag me over het water’. Zittend op zijn rug zei de man: “... en die

¹¹ zie <http://islamination.wordpress.com/category/books/abu-al-faraj-ibn-al-jawzi/> (noot van de redactie)

alle paren geschapen heeft en die voor jullie schepen gemaakt heeft en vee waarop jullie kunnen rijden, opdat jullie er boven op plaats nemen. Gedenkt dan de genade van jullie Heer, wanneer jullie erop hebben plaats genomen en zeggen: "Geprezen zij Hij die dit voor ons dienstbaar heeft gemaakt; wij waren daartoe niet in staat." (K. 43: 12-13). In het midden van het water liet al`Amash hem vallen, terwijl hij de woorden gebruikte die Noach tegen God sprak tijdens de zondvloed: "Zeg: Mijn Heer, laat mij goed terechtkomen. U laat het best terechtkomen". (Koran 23: 29)

Humor in het leven van de Profeet

In de sira (levensbeschrijving) van de Profeet wordt beschreven als een opgewekt iemand. Op zekere dag vroeg zijn jonge vrouw Aicha of hij wel grappen maakte. Het antwoord blijkt uit het voorval dat ze beschrijft.

“Op zekere dag was er een oude vrouw bij mij thuis toen de Profeet binnenkwam. De vrouw vroeg hem God aan te roepen zodat zij zich kon voegen bij de gelukzaligen in de hemel. Hij zei: “Oude vrouwen gaan niet naar de hemel”. Hij hoorde oproep tot het gebed en ging naar buiten. Toen hij terugkwam, vond hij de vrouw in tranen. Hij vroeg: ‘Wat mankeert haar?’ Ik zei: ‘Jij zei haar dat oude vrouwen niet naar de hemel gaan’. Hij zei: “En Wij hebben haar tot maagden gemaakt, vol liefde en van dezelfde leeftijd als de partners die rechts staan”² (Koran 56: 36-37).

De metgezellen van de Profeet

In al-`Ikd al-Farîd (de unieke halsketting), geeft ibn Abd Rabbih al-Andalussi de woorden van de Profeet weer: “Uthmân zal vrolijk de hemel binnengaan want hij had de gewoonte mij te laten lachen.”

Er is nog een andere anekdote over Uthmân. “ De Profeet zag hem eens dadels eten, terwijl hij een ziek oog had. Mohamed zei tegen hem: ‘Eet jij dadels met

² ‘die rechts staan’. Cf. Mattheus 25: 33-34 (noot van de redactie)

een ziek oog?’ Uthmân antwoordde: ‘Ik eet met het andere oog.’ De Profeet lachte zo hard dat zijn voortanden zichtbaar werden.

Men vindt ook taboe onderwerpen zoals bijvoorbeeld seksualiteit onder de anekdotes toegeschreven aan de metgezellen.

Een man kwam naar Ali ibn Abi-Talib en vroeg: ‘Als ik met mijn vrouw slaap, zegt ze: ‘je maakt me af’. Ali antwoordde: ‘Maak haar maar af, als je wilt, op deze manier. Dan zal ik de zonde van deze daad op me nemen.’”

Rechter

Er bestaat een uitgebreid repertoire aan anekdotes en grappige verhalen over islamitische autoriteiten. Een van deze figuren, bekend om zijn humor is de rechter Shurayh ibn al-Harith. Het volgende verhaal gaat over hem.

Ik werd eens aangesproken door Uday ibn Artâ’a.

- Ik kom uit Syrië
- Dat is ver weg.
- Ik ben met een vrouw van hier getrouwd.
- Ik wens jullie een harmonieus leven toe en veel zonen
- Ik ben met haar getrouwd op voorwaarde dat ze me haar huis geeft.
- Dus het ging om het huis.
- Oordeel tussen ons tweeën. In wiens voordeel vel je je oordeel?
- In het voordeel van je moeders zoon
- Wie is getuige van jouw beslissing?
- De zoon van de zuster van je tante (van moeders zijde)

Soennieten en sji’ieten

Het is bekend dat soennieten en sji’ieten elkaar de huid vol schelden. Men vertelde een sji’iet dat, volgens een ware hadieth, op de dag des oordeels de daden van Abu-Bakr Assadîq en Omar ibn al-Khattâb zullen worden gewogen op één schaal van de balans en de daden van de rest van de mensheid op de andere schaal. En de daden van de twee kaliefen zullen zwaarder wegen. De sji’iet reageerde: “ Als deze hadieth waar is, dan is er een probleem met de weegschaal.”

Bij een andere gelegenheid vroeg men aan een sji’iet: ‘Hou je van de moeder van de gelovigen, Aicha?’ ‘Nee’ zei de man. Want de Profeet zou wel eens kun-

nen zeggen: Is er geen andere vrouw te vinden dan mijn echtgenote om van te houden?’

Humor is dus alom tegenwoordig in het leven van de moslim en in zijn cultuur. Humor neemt milde vormen aan, ziet af van overdrijven want dit kan mensen tegenover elkaar opzetten en schade toebrengen aan sociale netwerken.

Populaire en literaire vormen

Door de jaren heen heeft de humor zich aangepast aan de veranderde omstandigheden. Zo ontstond ook humor als kritiek op politiek en machtsmisbruik. De populaire vorm hiervan, vertegenwoordigd door Djeha c.q. Nasreddin Hodja wordt elders in dit nummer behandeld. (bl 120 e.v.)

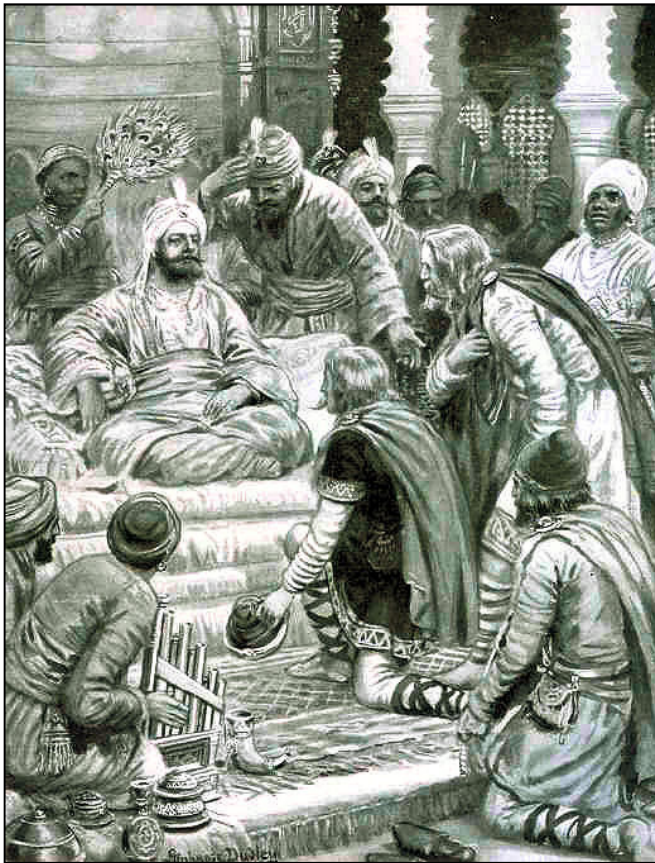

Een meer geraffineerde en literaire vorm, die tevens sociaal onrecht aanvecht, vindt men in de Arabische Nachten. In het algemeen kunnen we dit boek niet als humoristisch of satirisch beschouwen, maar enkele verhalen zijn dat wel.

Het verhaal van Masrur, de eunuch en Ibn al-Karibi is er een goed voorbeeld van. Het vertelt wat de Abassidische kalief Haroen al-Rashîd (786-809) overkwam.

De bevelhebber van de gelovigen, Haroen al-Rashîd, was eens 's nachts buitengewoon onrustig. Hij zei tegen zijn minister Ja'afar: 'Ik kan mijn slaap niet vatten en ik heb het benauwd op de borst, ik weet niet wat ik moet doen'. Nu bevond zich de eunuch Masrûr bij hem, die in lachen uitbarstte. Waarop de kalief zei: 'Om wie lach je? Wil je de spot met me drijven of ben je gek geworden?' ...Masrûr antwoordde: 'Geenszins, bij Allah, o Bevelhebber van de gelovigen, ik zweer bij uw verwantschap en de Prins van de boodschappers, ik lachte niet expres. Maar toen ik gisteren in de buurt van het paleis wandelde en bij de oever van de Tigris kwam, zag ik veel mensen bij elkaar staan. Ik hield mijn pas in en vond een man, Ibn al-Qaribi, die hen vermaakte. Zo juist herinnerde ik me wat hij zei en ik moest lachen ondanks mezelf. Ik smeed u om vergiffenis, o Bevelhebber van de gelovigen.'

De kalief zei: ‘Breng hem onmiddellijk hier’. Masrûr ging in allerijl naar Ibn-al-Qaribi en zei: ‘Beantwoord de oproep van de Bevelhebber van de gelovigen’. ‘Ik hoor en gehoorzaam’. ‘Op één voorwaarde’, voegde Masrûr toe, ‘als hij je iets geeft, is een kwart voor jou en de rest voor mij.’ ‘Nee’ zei de grappenmaker, ‘jij krijgt de helft en ik krijg de helft.’ Masrûr hield vol: ‘Ik wil drie kwart’. Uiteindelijk zei Ibn al-Qaribi: ‘Jij krijgt twee derde en ik een derde’. Na dit over en weer afdingen, stemde Masrûr in met het bod en ze keerden samen terug naar het paleis. Toen nu Ibn al-Qaribi verscheen voor de kalief, groette hij hem volgens de etiquette. Hierop zei Haroen al-Rashîd: ‘Als je me niet aan het lachen brengt, krijg je drie slagen met deze zak’. Ibn al-Qaribi dacht bij zichzelf: ‘Het zal wel meevallen, die klappen met deze zak’ want zelfs geseling doet me niets’.

Hij dacht namelijk dat de zak leeg was.

Toen begon hij kwistig zijn grappen uit te delen die zelfs de somberste man zouden doen schateren. Maar de kalief lachte niet. Zelfs geen glimlach kwam over zijn gezicht. Intussen verwonderde al-Qaribi zich en werd chagrijnig en bang. De bevelhebber van de gelovigen zei: ‘Genoeg, je hebt de slagen verdiend’. En hij sloeg hem met de zak, waarin vier flinke stenen zaten. De slag kwam op zijn nek en hij schreeuwde het uit. Toen herinnerde hij zich zijn pact met Masrûr en zei: ‘Vergeef me, o Bevelhebber van de gelovigen, sta

me toe twee woorden te zeggen.’ ‘Vooruit dan’. ‘Masrûr heeft een voorwaarde gesteld, die we hebben vastgelegd in een pact: welk geschenk van vrijgevigheid ik ook zou ontvangen van uw overvloedige welwillendheid, een derde zal voor

mij zijn en de rest voor hem. Hij was nauwelijks bereid me een derde toe te staan. Ik heb nu mijn deel gehad, hij staat klaar om zijn deel te ontvangen. Toen de kalief dit hoorde, schudde hij zo van het lachen dat hij achterover viel. Hij riep Masrûr, gaf hem een klap, waarop deze het uitschreeuwde en zei: ‘O Bevelhebber van de gelovigen, een derde is genoeg voor mij, geef hem maar de twee derde’. De kalief moest om hen lachen en beval dat ieder 1000 dinar kreeg. Ze vertrokken, terwijl ze zich verheugden over zijn vrijgevigheid.

Een dergelijk verhaal vinden we ook in het boek *Kalila wa Dimna*, waarin Ibn Muqaffa’ de draak stak met de Abassidische kalief Abu Ja’far al Mansour (714-775), bekend als tiran. De verhalen van *Kalila wa Dimna* zijn dierenfabels, overgenomen uit het Indische werk, de Panchatantra.

Behalve bovengenoemde verhalen is er ook nog de *maqâmah*. Dit is een van de meest succesvolle literaire komische genres, dat eerst in Iran verscheen en later werd ontwikkeld door Arabische schrijvers als Badi' al-Zaman al-Hamadani (967-1007) en Muhammad al-Qâsim ibn Ali ibn Muhammad ibn Uthmân al-Harîrî, ook wel al Harîrî van Basra genoemd (1054-1122). De werken van deze twee schrijvers behoren

tot de hoogtepunten van de Arabische literatuur.

De klassieke *maqâmah* staat bol van ironische toespelingen op de ongelijke sociale verhoudingen en de gespannen politieke situatie tijdens de Abassiedenregering. Dit genre klaagde ook de ondeugden van de tijd aan.

Tijdens het islamitische rijk in Andalusië onderging de islamitische humor aanzienlijke verbeteringen. Dit was te danken aan meerdere factoren. Sommige hadden te maken met de aard van het land dat de schrijvers inspireerde. Andere hingen samen met de gunstige culturele, sociale en politieke omstandigheden.

Een van de karakteristieke literaire genres van de Andaluzische humor is de briefvorm. We zien hierin de neerslag van een sublieme stijl en de voorspoed van dit deel van het islamitische rijk. Achthonderd jaar van moslim presentie in Andalusië hebben een uitgebreid corpus van deze brieven opgeleverd. Ze kunnen worden beschouwd als grappige intellectuele strijdtoneelen tussen pioniers uit die tijd zoals *Risâlat at-Tawabi' wa-Zwabi'* (het traktaat over de vertrouwde geesten en demonen door Abu Amir ibn Shuhaid (992-1035)).

Abu l-Walîd Ahmad Ibn Zaydûn al-Makhzumi (1003-1071), dichter in Cordoba en Sevilla, schreef *Ar-risâla al-hazliyya* (De komische brief). Wat het meeste opvalt in deze brieven zijn de vele namen van dieren en planten die de boodschap suggestiever en tegelijkertijd komischer maken. Voorbeelden hiervan zijn *de Mussenbrief* (*ar-rasâ'il az-zarzouriya*) en *Brieven over rozen en bloemen* (*rasâ'il fi-lworod waz-zuhur*).

Dwars door de geschiedenis van de islam heen publiceerde men voortdurend over het onderwerp humor en satire maar sinds de Ottomaanse revolutie kende de moslim wereld kranten, gespecialiseerd in sociaal kritische cartoons. In haar studie van de Ottomaanse Satirische Gazetten tussen 1907 en 1911 geeft Palmira Brunetti een breed overzicht van de rol van satire t.a.v. de culturele en politieke hegemonie in het Ottomaanse Turkije. Het is de moeite waard te vermelden dat de diverse vormen van satire de godsdienst nooit als mikpunt hadden want de islam werd gezien als een wezenlijk en onbetwist onderdeel van de Turkse identiteit, en van de moslim identiteit in het algemeen. Pas in de zeventiger jaren van de vorige eeuw ziet Turkije steeds meer satirische bladen verschijnen die misbruiken onthullen met weinig eerbied voor religieus en politiek gezag.

Marokko

In Marokko hebben sinds de zeventiger jaren humoristische weekbladen spot en satire gebruikt als wapen in culturele conflicten. Het begon met het weekblad *Akhbaar souq* (Marktnieuws), dat vervolgens door het officiële gezag werd verboden in het begin van de tachtiger jaren. Hetzelfde overkwam de krant genaamd *Al Hudhud* (de hop), waarin de beroemde satirische artiest Ahmed

Snoussi³ in de jaren 80 schreef. In maart 2000 leidde de journalist Ali Lemrabat een nieuw satirisch weekblad *Demain* (met de Arabische tegenhanger *Dumane*), naar het voorbeeld van de Franse *Le Canard Enchaîné*. *Dumane* werd verboden in mei 2003 vanwege een karikatuur die het Marokkaanse hof als heiligschennis van de koning beschouwde.

In 2006, drie jaar na het schandaal van *Dumane*, werden twee journalisten, Driss Skiks en Sanaa al-Aji, van het weekblad *Nichaan* beschuldigd van godslastering en het toebrengen van schade aan de morele orde. Ze werden veroordeeld tot drie jaar voorwaardelijke hechtenis na de publicatie van een speciale editie over politieke, godsdienstige en seksuele grappen. De twee journalisten werden veroordeeld vanwege een grap over de verborgen camera van de Profeet, die gepubliceerd was in het speciale nummer: ‘Hoe Ma-

rokkanen lachen om godsdienst, seks en politiek’. De grap die deze storm ontkende was de volgende:

Abu Huraira, een van de traditionele bronnen van de verhalen over de Profeet, komt in de hemel aan. Hij verwachtte verwelkomd te worden, maar bij het controleren van de lijst stond zijn naam er niet op. Woedend eist hij dat men de Profeet Mohammed gaat halen. Als deze is aangekomen, zegt hij: ‘Er moet ergens iets fout zijn gegaan’. En na lang zoeken op de lijst verontschuldigt hij zich en zegt dat hij er niets aan kan doen. Dan verdwijnt hij en komt even later terug in gezelschap van God. Hij doet Abu Huraira versted staan met de woorden: ‘Lach eens in de camera. Ze hebben je te pakken met de verborgen camera.’ De twee journalisten werden ervan beschuldigd dat ze de heilige godsdienstige beginse-

³ Te horen in het Arabisch op http://www.youtube.com/watch?v=Fjn1_hA9c8w

len van het land hadden aangevallen, een ernstig beschuldiging volgens Marokkaanse Strafbboek.

Paradoxaal genoeg, grappen over de godsdienst hebben altijd bestaan in het alledaagse leven in Marokko zoals in de rest van de wereld. Volgens Bennani en Bensalmia is het niet de bedoeling van godsdienstige grappen om religieuze beginselen aan te vallen, maar om ze om te vormen door de verbeeldingskracht zodat het eigen 'ik' wordt bevrijd uit de sfeer van de verboden om de grenzen van het goddelijke en van het religieuze onderricht te verzetten.

De studentensultan

Humor is altijd een wezenlijk deel geweest van de Marokkaanse identiteit. Humor is zelfs geïntegreerd in het godsdienstige 'establishment' en ondersteund door de vorst zoals in het geval van Sultan t-Tulba (de studentensultan). Het feest van Sultan t-tulba is een collectieve viering waarbij iedereen zich vermomt zoals met carnaval. Bakhti beschrijft het als het aan de laars lappen van het gezag en een omkering van de sociale hiërarchie. Dit is alleen toegestaan tijdens de carnavalsperiode, die meerdere weken kan duren. Stemmen uit verschillende sociale niveaus mogen vrijuit het gezag bespotten en ondermijnen, sociale normen te buiten gaan en gedrag vertonen dat profaneert wat gewoonlijk als heilig wordt gezien.

In een van de traditionele teksten van de studentensultan valt te lezen: 'In de naam van God, de Genadevolle, de Barmhartige. Moge God zijn zegeningen schenken aan onze Meester en Profeet Mohammed. Gezegd wordt van onze imaan Akil (de eter), van Ibnu-Adrâs (de zoon van de kiezen), van al-Azrad (de deelnemer aan het feestmaal), van Abu Baghrira (de vader van de pannenkoek) – moge God zijn tanden scherp maken- : 'Als je tegen je kameraden zegt dat ze moeten stoppen met praten tijdens de preek van de imaan, dan spreek je als een dwaas. Anders gezegd, wie minder bijt, spreekt als een dwaas; wie spreekt als een dwaas, heeft geen feestmaal. Eet, moge God medelijden met je hebben. Kauw, moge God medelijden met je hebben. Slik, moge God jou en mij vergeven.'

Als een parodie draait deze ondoorzichtige tekst de inhoud om van een beroemde hadieth en daagt ons uit onze ideeën van sommige zaken zoals heiligheid te

herzien. De tekst gebruikt dezelfde structuur en woorden als in de vrijdagspreek. Wat een zeer ernstig onderwerp zou moeten zijn, blijkt een tentoonspreiding van allerlei soorten voedsel dat alleen bij bijzondere gelegenheden wordt klaarge-maakt. Alleen God en de Profeet blijven onaantastbaar in deze toespraak, al het andere is onderwerp van ruige spot. Zo wordt Imam Anas ibn Malik ‘eter’ ge-noemd. De drie overleveraars van de hadith worden resp. ‘de zoon van de kie-zen’ (voor Abu z-Zinad), ‘de deelnemer aan het feestmaal’ (voor al-Araj) en va-der van de pannenkoek (voor Abu Huraira) genoemd.

Het aanvechten van religieuze grenzen en het doorbreken van taboes bleef niet beperkt tot één toespraak, maar was terug te vinden in alle toespraken bij deze gelegenheid. Het is vreemd dat men vroeger deze vormen van religieuze satire met een open geest tolereerde, daar waar nu mensen en gezag heel gevoelig zijn geworden voor diverse vormen van humor en satire, vooral als het gaat om reli-gieuze zaken of iconen die daarvoor staan. Dit bleek duidelijk uit de reacties op de Nichaan-discussie.

Bovenstaand artikel is een samenvatting van een scriptie van Abdelghani Khay-rat. Een iets langere Engelse tekst met verwijzing naar de Arabische bronnen is bij de redactie verkrijgbaar. (vertaling en samenvatting P. Reesink)

Humor in het bijbelboek Rechters

naar Willien van Wieringen en Ellen van Wolde

Humor en satire in Rechters

In *Interpretatie* van juli, 2011, tijdschrift voor Bijbelse theologie, behandelt Willien van Wieringen het thema humor in Rechters 13-16. Humor en heiligheid lijken elkaars tegengestelden. Humor gaat over het alledaagse, het heilige lijkt gebonden aan vaste rituelen. Toch betekent humor vaak een doorbreking van algemeen aanvaarde normen, een botsing met het patroon van de alledaagse werkelijkheid. Van Wieringen wil laten zien dat de lach de grens overschrijdt tussen het alledaagse en het heilige.

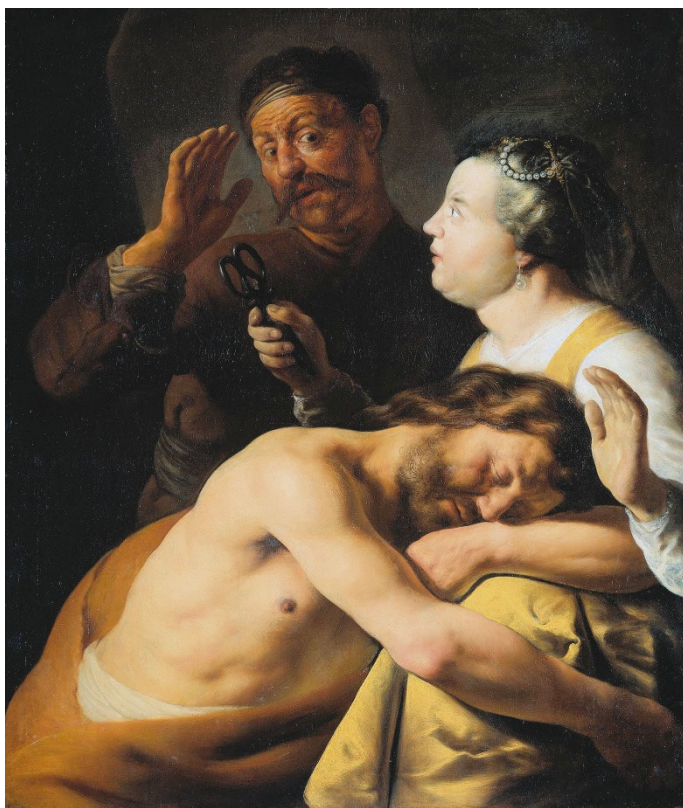
Van Wieringen onderscheidt een binnen- en buitenperspectief. Mensen met een beperking kunnen grappen maken over hun eigen gebreken (binnenperspectief). Als buitenstaanders grappen maken over mensen met een beperking, kan dat een gebrek aan respect of het ontkennen van de beperking betekenen (buitenperspectief). Als het sacrale innig verweven is met het dagelijkse leven, kan de ‘binnenkring’ het heilige met humor benaderen zonder dat dit afbreuk doet aan het heilige en zonder bedreiging of belediging van dit heilige.

De bijbel heeft een context die voor ons moeilijk te begrijpen is. Het is een oud boek, uit een andere cultuur, geschreven door mannen, over mannen en voor mannen. De tekst bevestigt de mannelijke groepsidentiteit. Maar vrouwen horen ook bij de *bnê Israël*, de kinderen van Israel, (letterlijk de zonen Israels), bij de binnenkring, als het gaat over de vijanden van Israel.

De auteur onderscheidt humor in de heilige tekst zelf, humor rond een heilig persoon in de tekst en humor als functie van de tekst.

Humor in de heilige tekst zelf

Een van de centrale begrippen in de verhalen die voorafgaan aan de Simsonver-

halen is de zwangerschap. Ook in de verhalen rond de rechters spelen zwangerschap en baren een grote rol. (8:30; 10:4; 12:9; 12:14). Maar bij zwangerschap en baren in het Simsonverhaal gaat veel mis. Conceptie en baren komt er niet aan te pas want de mannetjesputter, zelf niet verwekt door zijn vader en moeder (13: 3-5), heeft een mislukte bruiloft, weigert een vervangingsbruid, gaat naar een hoer, heeft een affaire met Delila maar maakt geen enkele vrouw zwanger. Waar bij de aartsvaders het nageslacht es-

sentieel is, - want de lijn moet doorgaan-, ontbreekt dit totaal bij Simson. Alles wordt omgekeerd: rechter-nazir Simson moordt erop los, heeft geen kinderen, bevrijdt het volk niet echt, kortom hij is een anti-held.

Humor rond een heilige persoon

Simson zou als een heldhaftige krijgsman een leider en rechter van zijn volk moeten zijn. Als *nazir* moet hij bepaalde leefregels volgen⁴ (niet doden, niet strijden, geen bloed aanraken) die strijdig zijn met zijn rol als rechter en leider. Daarom faalt hij als rechter. Hij vecht immers om persoonlijk wraak uit te oefen-

⁴ Een nazireeër is iemand die zich speciaal aan God wilde toewijden. Hij mocht geen wijn drinken en zijn haar niet laten knippen. Ook mocht hij niet in aanraking komen met een dode of zelfs maar met een overledene onder een dak verkeren. De regels waaraan een Nazireeër zich moest houden staan in Numeri 6:1-21.

nen. Maar hij faalt ook als *nazir* want hij slacht een leeuw en raakt doden aan, schendt zijn nazireaat door zijn krachtbron aan Delila mee te delen. Hij wordt dus gepresenteerd als een anti-rechter en anti-. Pas op het moment van zijn zelfdoding vervult hij de rol van rechter (hij overwint de Filistijnen) en *nazir* (hij dient de Enige in de afgodtempel). Simson symboliseert het volk: hij laat zich in met vreemde vrouwen zoals het volk met vreemde goden omgaat. Hij onderhoudt de geboden niet zoals het volk ontrouw is.

Humor als functie van de heilige tekst

Sommige gebeurtenissen en handelingen van Simson lijken nogal dik aangezet. Zo worden zijn wonderlijke geboorte, zijn gevecht met de leeuw, zijn schoppen in het kruis van dertig Filistijnen, zijn vrijpartij met Delila grotesk neergezet. De overdrijving maakt van het tragische verhaal een soort klucht. En aangezien ook hier weer het volk zich herkent in Simson, wordt het verhaal ook een vorm van zelfspot. Zo houdt het verhaal Israel een lachspiegel voor. Zowel mannen als vrouwen kunnen lachen om de verkeerde keuzes van de antiheld en met spot kijken naar hun eigen keuzes.

De perfecte moord

Een ander soort humor vinden we in Rechters 3: 11-30. Ellen van Wolde heeft hierover in Schrift 234 bl. 195-199 een spannend verhaal geschreven met als titel 'Moord in de afgesloten kamer'. Weer gaat het over een rechter. Zijn naam is Ehud. Ook hij lijkt als linkshandige, en Benjamiet (zoon van de rechterhand), niet bepaald voorbestemd om grote daden te verrichten. Toch zou deze bij voorbaat 'mislukte' aanvoerder Israel bevrijden van de vadsige dikke koning Eglon van het vijandige

Moab, die hen al 18 jaar had onderdrukt. Via een list en een aangepaste kleine dolk lukt het Ehud koning Eglon, die alleen is en 'zijn voeten bedekte' (zijn behoefte deed) van dichtbij te naderen om hem een geheime, dubbelzinnige boodschap in te fluisteren. Dit gaf hem de kans om toe te slaan.

“Ehud strekte zijn linkerhand uit en nam de dolk van zijn rechterheup; hij stak deze in Eglon’s buik zodanig dat ook het hecht achter het lemmet inging en het vet om het lemmer toesloot en de drek uitging.” Dit is een uiterst concreet en hilarisch beschreven wapenfeit: de dolk met

lemmet en handvat verdwijnt in de vetkwabben van de buik van de koning en de darminhoud komt naar buiten. Ook de ontsnapping via de latrine maakt de heldendaad van Ehud nog groter. Het hele verhaal draait om kleine details, suggesties, onduidelijkheden die het verhaal spannend maken. De woordspelingen

met ‘ingaan’ en ‘uitgaan’, ‘sluiten’ en ‘openen’, de dubbelzinnigheden die mogelijk wijzen op een seksuele interpretatie, lijken het verhaal te degraderen tot een schunnige klucht. Toch gaat het hier om literaire humor in een verhaal dat uiteindelijk de spot drijft met de vreemde, vette of welgestelde, vijandige koning. Eglon wordt letterlijk en figuurlijk in de zeik gezet tot meerdere eer en glorie van de eigen held Ehud.

Wat moeten we met deze en vele andere gewelddadige, zo niet scabreuze verhalen in de Bijbel? De rechters Simson en Ehud, zoals vele figuren uit het Oude Testament, zijn niet de gedroomde perfecte leiders. Hun kwaliteiten en daden zijn vaak ondermaats. God kan zijn plannen volbrengen ondanks of juist door deze gebrekkige en mislukte voormannen. Een troostende gedachte.

Een andere conclusie luidt: Humor en satire in de bijbel zijn niet meteen voor iedereen duidelijk en toegankelijk. Ze zijn niet terug te vinden in de vertalingen. Ze zijn voor de ingewijden en de fijnproevers die de nuances van de oorspronkelijke taal en cultuur weten te achterhalen.

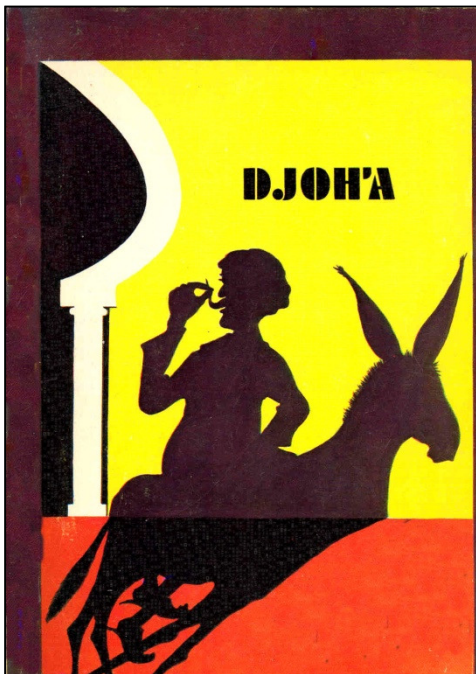
Achterste voren en toch vooruit

Verhalen over Djeha

P. Reesink

Deze komische figuur, meestal achterste voren op zijn ezel, is bekend in Noord-Afrika, het Midden Oosten en zelfs tot Kazachstan toe. Hij krijgt verschillende namen: Dzejha, Djzoha, Goha, en in Turkije staat hij bekend als Nasreddin Hodja. (hoca is leraar).

Schaterlachen en uitbundig huilen door mannen in het openbaar wordt in deze landen gezien als een teken van gebrek aan zelfbeheersing. In familie- en vriendenkring wordt wel veel gelachen. Djzeha is enigszins te vergelijken met Tijn

Uilenspiegel en Don Quichote. Al tien eeuwen lang doen de *nawâdîr*, de oorspronkelijke en uitzonderlijke woorden en daden van Dzejha, de ronde. Hij is een individualist, een non-conformist die tegen iedereen en alles aanschopt en geen heilige huisjes kent. Instituten van staat en kerk (moskee) moeten het ontgelden. Hij heeft een hekel aan tradities en formeel gedrag. Door zijn rake en vlijmscherpe antwoorden weet hij zich altijd uit benarde posities te redden. Met zijn uitgekookte en soms simplistische humor krijgt hij niet altijd de westerlingen op de hand. Humor blijft cultuurgebonden. Hij komt op voor het recht. Zo wreekt hij in een verhaal zijn bedrogen broer,

door in te spelen op de hebzucht van zijn tegenstanders. Hij verkoopt een ezel die gouden drollen poept, een dolk die doodt en weer levend maakt. Hij laat zich in zee gooien en komt er met een kudde schapen weer uit. Zo lokt hij zijn vijanden naar zee om hen te doen omkomen. Maar als hij het onrecht wreekt, doet hij het op een komische manier. De grappen hebben een ethisch of opvoedkundig aspect. Ze zijn zodanig dat anderen zich gaan schamen over hun eigen domheid of hebzucht.

De pan

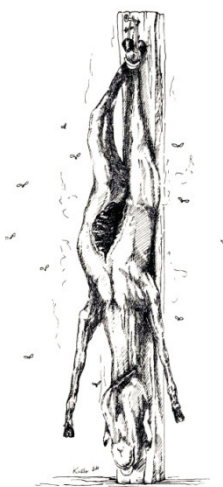
Dzjeha had eens een pan geleend van zijn buurman. Bij het teruggeven stopt hij er een klein pannetje bij in. Op de verbaasde reactie van zijn buurman zegt Dzjeha: "Ze heeft een kleintje gekregen."

Als hij na een tweede keer de pan geleend te hebben deze niet meer terugbrengt, komt de ongeruste buurman zijn keukengerei terugvragen. Dzjeha zegt onverstoord: "Alles dat baart, kan sterven. Ze is bij de bevalling gestorven."

De spijker

Dzjeha verkoopt zijn huis, maar op één voorwaarde: één spijker in zijn oude huis blijft van hem. Terwijl de nieuwe eigenaar volop bruiloft viert, hangt Dzjeha aan zijn spijker een verrot karkas van een ezel, waarvan de stank het hele huis vervult. Men smeekt Dzjeha het kadaver weg te halen maar deze beroept zich op de verkoopakte. De nieuwe eigenaar moet hoge kosten betalen om Dzjeha's spijker op te kopen.

Vandaar de uitdrukking: 'De spijker van Dzjeha'. Dit betekent: Let op het addertje onder het gras.

De hodzja, de kast en de inbreker

Op zekere dag hoorde de hodzja sluipende voetstappen. Hij vermoedde dat het een inbreker was. Hij verborg zich in de kast. De onbekende dief vond niets interessants om mee te nemen. Opeens zag hij de kast. "Hier moet iets in zitten, hier kan ik mijn slag slaan." Nauwelijks had hij de kastdeur geopend, of hij deinsde terug. "Hodzja", riep hij uit, "wat doe jij daar?" De hodzja zuchtte diep en zei: "Ik wist dat je met lege handen zou vertrekken, daarom schaamde ik me dood en heb ik me in de kast verborgen."

Het Turkse bad

Op zekere dag ging de hodzja naar het Turks bad. Men deed hem een oude doek om zijn middel, gaf hem een versleten badhanddoek en een belachelijk klein stukje zeep. Niemand masseerde hem, zoals het hoorde, niemand bood enige hulp bij het aan- en uitkleden. Bij zijn vertrek gaf hij een grote fooi. Het perso-

neel van het badhuis verheugde zich over deze onvoorziene meevaller, maar ze schaamden zich ook vreselijk.

Een week later kwam de hodja terug. Hij werd met alle egards ontvangen. Hij kreeg met gouddraden geweven handdoeken, meerdere zijden doeken voor om zijn middel, geparfumeerde zeep en goed passende sandalen. Hij werd gemas-seerd volgens de regels van de kunst. Deze keer gaf de hodja bij zijn vertrek maar een kleine fooi. De bedienden protesteerden teleurgesteld. "Kijk eens, Hodja, we hebben je zo waardig mogelijk bediend.

Verdienen we niet meer dan zo'n belachelijke fooi?" "Het is eigenlijk heel normaal", zei de hodja, zonder zijn wenkbrauwen te fronsen. "Het kleine bedrag van vandaag is de fooi voor verleden week en wat ik jullie de vorige keer heb gegeven, is de beloning voor vandaag."

Is dit dan niet het nieuwe adres waarnaar wij verhuizen?

Er was eens een dief met een grote zak die het huis van de hodja binnensloop en zich geroepen voelde om alles wat hij kon dragen te doen verdwijnen. Nasreddin, die een verdieping hoger sliep, werd wakker door het ongewone geluid, stond op en zocht naar de oorzaak. Hij zag een man die op het punt stond zijn huis te verlaten met een grote zak op de rug. Hij pakte zelf ook diverse spullen en dekens en bleef achter de man aanlopen. Na veel omwegen kwam de dief eindelijk thuis. Terwijl hij de deur achter zich wilde sluiten, keek hij om en stond oog in oog met de hodja, die ook naar binnen wilde. Verbouwereerd mompelde de dief: "Wat doe jij hier?"

Nasreddin bleef onverstoord: "Is dit dan niet het nieuwe adres waar wij naar verhuizen?"

Zolang er licht is ...

Op zekere nacht voelde Nasreddin' s vrouw de barensweeën komen. Alleen de hodzja en de vroedvrouw waren in huis. Deze laatste vroeg hem haar bij te lichten met een kaars. "Houd hem goed vast", zei ze, "dan kan ik je vrouw helpen." Kort daarna kwam de baby te voorschijn. De hodja was één en al glimlach. De vroedvrouw, die zag dat het om een tweeling ging, kondigde de tweede aan.

Nauwelijks had de hodja de tweede baby gezien of hij blies plotseling de kaars uit. "Maar hodja, hoe kun je nu op zo'n ogenblik de kaars uitblazen?" "Nou", zei de hodja terwijl hij lucifers zocht, "zolang er licht is, blijft het maar doorgaan."

Het huis van God

Er was in Akchehir iemand die Nasreddin Hodja voordurend lastig viel. Hij liet geen gelegenheid voorbijgaan of hij klampte de hodja aan. Op zekere dag belde hij weer aan. De hodja, die boven was, opende het raam op een kier en vroeg: "Wie is daar?" "Ik ben de gast van God". De hodja kwam naar beneden en opende de deur. "Kom maar mee". Hij bracht hem op de binnenplaats van de moskee⁵, niet ver van zijn huis. "Kijk", zei hij, "dit is het huis van God. Je kunt er als gast van God blijven zolang je wil".

Timoer Lenk en de regen

De grote Tikmoer Lenk besloot op zekere dag om op jacht te gaan. Hij vroeg Nasreddin hem te begeleiden. Om de draak met hem te steken gaf Timoer Lenk hem een oud afgedankt paard dat nog nauwelijks vooruitkwam. Tijdens de jacht begon het te stortregenen. De soeverein en zijn gevolg werden gedwongen snel paleiswaarts terug te keren. De hodja bleef achter want zijn oude knol had de grootste moeite van de wereld om één been voor het andere te zetten. Timoer Lenk verheugde zich bij voorbaat hem drijfnat te zien aankomen.

Aan zijn lot overgelaten kreeg de hodja een lumineus idee. Hij ontdeed zich snel van al zijn kleren, maakte er een bundel van waarop hij ging zitten en schreed langzaam voort, geheel naakt, zolang de stortbui duurde. Toen de bui voorbij was, kleepte hij zich weer aan en verscheen fris, droog en piekfijn uitgedost voor de vorst. "Waarom ben je niet nat geworden door de regen", riep de monarch uit. "Toen het onweer begon, heb ik hem de sporen gegeven en hij heeft me razendsnel naar een herberg gebracht, waar ik geduldig het einde van de regen heb afgewacht. Opgelucht kom ik nu uw rijdier terugbrengen."

⁵ In de kleine dorpen van Noord Afrika doet de moskee dienst als overnachtingsplaats voor de reiziger die geen familie in het dorp heeft.

Joodse moppen

Samuel Shlimazel

Joodse humor

Evenals in de Arabische cultuur kent de Joodse cultuur een bijzondere relatie toe aan de verhouding tussen moeder en zoon. Moeder en zoon 'aanbidden elkaar' en elke Joodse moeder prijst haar zoon de hemel in.

Hij moet minstens dokter, advocaat of psychiater worden.

De zoon is de navel van zijn moeder en zijn vader is ook de navel van zijn moeder. Freud, Bergson, Einstein, Albert Cohen waren allen zoons van een Joodse moeder. Ze hebben allen hun moeder tegen hun vader horen zeggen: "Stil, hou je mond, ik spreek tot mijn zoon".

Veel van de Joodse moppen gaan dan ook over moeder en zoon. Wat opvalt is dat veel vooroordelen, door niet-Joden aan de Joden toegeschreven, door henzelf tot onderwerp van een mop worden gemaakt. De volgende moppen zijn verzameld door een Franse Jood, Schlimazel (= pechvogel).

Naam

Een Joodse Ashkenazische moeder zegt tegen haar zoon: "Zo, schatje, wat heb je vandaag allemaal op school gedaan?" "Heel wat interessante dingen", zegt zoonlief trots. De juffrouw heeft ons bijvoorbeeld vandaag gezegd hoe we echt heten. "Hoezo, 'hoe we echt heten'? "Nou, ik heet bijvoorbeeld niet 'schatje' maar David Goldenberg.

Goed ouderschap

Mw. Rosenberg en Mhr. Kohen praten over de verdiensten van een goede godsdienstige opvoeding voor hun kinderen. Mhr. Kohen scheidt op over de degelijke voorbereiding die hij heeft gehad voor zijn bar-mitsvah. "Ik zal er eerlijk over zijn", vertrouwt hij toe, "ik vond die Talmud Tora lessen maar moeilijk. Maar nu kan ik zeggen dat ik er veel aan heb overgehouden."

"Dat geldt ook voor mij", zegt Mw. Rosenberg. Na de bar-mitsvah van mijn zoon, heb ik heel veel overgehouden".

Echte Jood

Wat bewijst dat Jezus een echte jood was? Er zijn vier bewijzen.

- 1 Hij heeft nog lang bij zijn moeder gewoond, tot de leeftijd van dertig jaar.
- 2 Hij geloofde dat zijn moeder maagd was.
- 3 Zijn moeder aanbad hem als een god.
- 4 Van het bedrijf van zijn vader heeft hij een multinational gemaakt die 200 jaar later nog steeds bestaat.

Moeder en zoon tijdens een receptie

“Moeder, ik stel je Rachel voor, je weet wel, dat meisje waarover ik het al heb gehad.

“Ik zie het al , mijn zoon. Het is zeker die blonde daar, naast het buffet, niet-waar?”

“Maar hoe heeft u dat zo geraden, moeder?” “Oh, dat is niet erg moeilijk. Het is duidelijk dat ze me nu al haat”.

Stomme rol

Op zekere dag komt de jonge Samuel terug van school. Met gepaste trotsheid kondigt hij zijn moeder aan dat men hem heeft gekozen om een van de belangrijkste rollen te spelen voor het einde van het jaar. “Ik ga de rol spelen van een Joodse vader. Het is een heel belangrijke rol, want ik blijf op het toneel tijdens de hele voorstelling.”

“Ga direct terug naar de leraar en zeg hem dat je vooral geen stomme rol wil”.

Kopen en verkopen

Een Joodse moeder pocht bij haar beste vriendin over de uitzonderlijke successen van haar zoon. “Mijn zoon is zo rijk, dat als hij zou willen, hij heel Parijs voor me zou kunnen kopen”. “Maar wie zegt dat mijn zoon aan hem wil verkopen?”

Rotschild en Herchel

Herchel liep achter de weelderige lijkwagen van Rotschild. Deze verdween bijna onder een zee van bloemenkransen. Herchel zuchtte en huilde zo luidruchtig dat sommige mensen uit de stoet zich bij hem voegden en erop aandrongen om aan zijn geweeklaag op minder opvallende toon uiting te geven. “Kom, kom, je hoorde niet eens bij de familie”. “Maar daarom huil ik juist”.

Herchel en de grafkelder

Op zekere dag bleef Herchel langdurig staan voor de marmeren gigantische grafkelder van de Rotschilds in Ostropol. Hij bekeek aandachtig de rijkelijk versierde initialen en de talrijke bloemen. “Dat noem ik pas leven”, zuchtte hij, terwijl hij wegliep.

De kleine Shlomo (Salomon)

De kleine Shlomo komt thuis van de Talmoed Tora. “Waar zijn jullie momenteel mee bezig met de rabbijn?” vroeg zijn vader. “De kaddish” (gebed voor de overledenen). De vader haast zich naar de rabbijn. “Rebbe, waarom leert u mijn zoon de kaddish? Ik ben nog jong en in goede gezondheid”. “Zeker, antwoordt de rabbijn. “maar gezien de snelheid waarmee Shlomo leert...

Diploma

Simon zat als toerist in een bus in Israel. Hij hoort zijn buurvrouw, een wat oudere vrouw, tegen haar kleinkind zeggen: “Gediplomeerde, zit stil. Gediplomeerde, doe het raam dicht. Gediplomeerde, neem een koekje”. Simon, verbaasd en geïrriteerd, spreekt de vrouw aan: “Maar mevrouw, dit is toch geen naam voor een kind, gediplomeerde? U zou hem een passende naam kunnen geven zoals David, Aaron...

“Dat zit zo, beste meneer. Mijn dochter was naar de V.S, vertrokken om voor drie jaar te gaan studeren aan de universiteit. Dit is het diploma dat ze mee naar huis bracht.”

Verschil

Wat is het verschil tussen een Joodse moeder en een terrorist? Met een terrorist valt soms nog te onderhandelen.

Verkeerd verbonden

David belt met zijn moeder. “Hoe gaat het, moeder?” “Heel goed, heel goed, zoon”.

“Sorry, mevrouw, mijn excuses, ik moet het verkeerde nummer gebeld hebben”.

Vershil

Wat is het verschil tussen een goy (een niet-Jood), een Ashkenazische Jood en een Sefardische Jood? De goy heeft een vrouw en een maîtresse. Hij houdt van zijn maîtresse. De Ashkenazische Jood heeft een vrouw en een maîtresse. Hij houdt van zijn vrouw. De Sefardische Jood heeft een vrouw en een maîtresse. Hij houdt van zijn moeder.

Yankel of Moshe (Mozes)

“Mijn man”, zegt Sarah, “behandelt me als een shmatte (vod), hij kijkt niet meer naar me, hij praat niet meer met me, hij komt om drie uur ’s ochtends thuis.”

“Mijn man doet precies hetzelfde”, zegt Rachel. “Maar ik heb hem snel een halt toegeroepen.”

“Hoe heb je dat gedaan?” “Nou, toen hij ’s ochtends om drie uur thuiskwam, wachtte ik hem op en vroeg in het donker vanuit mijn bed: ‘Ben jij het Moshe?’ ‘Nou, en?’ ‘Mijn man heet Yankel’.

Tsedaqah

Simon besluit om in de synagoge een lezing te houden over het thema van de tsedaqah (aalmoes). Hij probeert de rijken over te halen om guller te zijn voor de armen. “En, hoe is het afgelopen?”, vraag een vriend van hem een tijdje later. “Het valt mee. De helft van het gehoor heb ik overtuigd. De armen willen inderdaad meer ontvangen...”

Kleermaker

Een Joodse zakenman profiteert van zijn verblijf in de stad om een kostuum te bestellen bij een van de beste kleermakers. Als hij de stad moet verlaten, is zijn kostuum nog niet klaar. Een maand later komt hij terug en zijn kostuum is nog steeds niet klaar. Twee maanden later, hetzelfde verhaal. Na zes maanden en minstens zes bezoeken geeft de kleermaker uiteindelijk het kostuum. “Ben je je er wel van bewust dat het zes maanden heeft geduurd om dit kostuum te maken? G.d, Hij heeft de wereld in zes dagen gemaakt”. “Ja”, antwoordt de kleermaker, “dat mag zo zijn, maar kijk eens naar de wereld en kijk eens naar jouw kostuum”.

Rotschild en de schnorrer (bedelaar, profiteur)

Yankel, de schnorrer, krijgt wat geld van Rothschild. Deze verontschuldigt zich dat hij nu even niet meer kan geven want hij moet binnenkort zijn dochter trouwen. “Hoezo”, protesteert de schnorrer, u trouwt uw dochter met mijn geld”?

In de Sentier (een wijk in Parijs met veel kledingwinkels)

In Le Sentier beginnen de Noord Afrikaanse Joden te concurreren met de Ashkenazische Joden. Als uitdaging laat Goldenberg het uithangbord van zijn winkel fel geel schilderen met als opschrift: ‘De Grootste Winkel van de Aarde’. Rosenberg, de concurrent, die vlakbij zijn winkel heeft, vernieuwt zijn logo met de woorden: ‘De Grootste Winkel van het Heelal’. Bensimon, die een klein winkeltje tussen de twee giganten heeft, laat boven zijn winkeltje schrijven: ‘Hoofdingang’.

Yom Kippour

Op de grote verzoendag, als iedereen moet proberen zich te verzoenen met zijn vijand, gaat Moshe naar David: “Ik wens je alles wat jij mij toewenst”.

David antwoordt: “Begin je nu alweer?”

Hebreeuws en Russisch

In Moskou zit een oude Jood op een bank Hebreeuws te studeren. Een dienstplichtige komt voorbij, kijkt naar hem en rukt het boek uit zijn handen. “Wat is dat voor iets?” vraagt hij. “Het is een boek in het Hebreeuws”, antwoordt de oude man. “Ah, dus jij bent Sionist”. “Helemaal niet, maar ik ga spoedig sterven en ik wil met God kunnen praten na mijn dood”. “En als je naar de hel gaat?”. “Oh, het Russisch ken ik al”.

Fortuin maken

Hoe kun je een beetje fortuin maken in Israel? Door een flink fortuin mee te brengen als je erheen gaat.

Hij praat

In een restaurant ziet de ober Mr. Kahn, zijn beste klant, praten tegen een vis op zijn bord. “U praat met de vis, mhr. Kahn?”. “Ja”. “En hij begrijpt u?”. “Vanzelfsprekend”.

“En wat zegt u tegen hem?” “Ik heb hem gevraagd hoe het gaat met mijn neef in Budapest. “En, wat zei hij?” “Hij zei: ‘ik kan u geen nieuws vertellen, mhr. Kahn, want het is al een jaar geleden dat ik de Donau heb verlaten”.

Ik wil leven

Maar Mhr. Schmulevitz, waarom doet u uw medicijnendrankje in de rivier?
 “Kijk eens, dokter, ik ben naar u gegaan want u moet ervan leven. Daarna ben ik bij de apotheker geweest want die moet ook kunnen leven. En nu gooi ik het drankje weg want ik moet ook kunnen leven.”

Bij de kapper

Een pastoor gaat naar de kapper. Als hij wil afrekenen, zegt de kapper: “Voor een man van God is het bij mij gratis”. De volgende dag komt de pastoor terug om hem te bedanken met een kruis. Een andere keer gaat de dominee naar de kapper. Als hij wil afrekenen, zegt de kapper: “Voor een man van God is het bij mij gratis”. De volgende dag komt de dominee terug om hem te bedanken met een bijbel. Dan komt een rabbijn bij de kapper. Als hij wil afrekenen, zegt de kapper: “Voor een man van God is het bij mij gratis”. De volgende dag komt de rabbijn met een andere rabbijn.

De portefeuille

Een moslim, een katholiek en een jood discussiëren. De moslim zegt: “Mijn God is de sterkste. Onlangs zat ik in het vliegtuig en we passeerden een zone met turbulentie. Ik was erg bang. Ik bad tot mijn God. Ik zei: ‘Allah, zorg a.u.b. dat de lucht kalm wordt. Alles werd rustig”.

De katholiek nam het woord: “Mijn God is de sterkste. Onlangs was ik aan het vissen en kwam er onweer opzetten. Ik was erg bang. Ik bad tot mijn God. Ik zei: zorg dat de rust terugkomt op zee. Alles werd weer rustig.”

De jood grinnikte en zei: “Jullie beiden hebben het mis. Mijn God is de sterkste. Onlangs was het zaterdag (sjabbat). Ik was in de synagoge en daar vond ik een portefeuille vol geld en creditcards. Maar ik mocht er niet aan komen. Het was immers shabbat. Ik was erg bang. Ik heb gebeden tot mijn God: God, a.u.b., zorg dat het vrijdag wordt. En het werd vrijdag”.

Telefoon

Een Syriër uit Damascus discussieert met een Jood uit Jeruzalem.

“Wij hebben opgravingen gedaan onder Damascus. En weet je wat we daar vonden?” “Nee”. “We vonden daar elektrische kabels”. “Nou en?” “Wel, dat bewijst dat onze voorouders de telefoon hebben uitgevonden”. “En wij hebben opgravingen gedaan in Jeruzalem. En weet je wat we daar vonden?” “Nee”. “We hebben niets gevonden”. “En wat bewijst dat?” “Dat bewijst dat onze voorouders de draadloze telefoon hebben uitgevonden”.

Zelfdoding

Jakob heeft de hand aan zichzelf geslagen en komt huilend bij de hemelpoort aan. “Mijn God, mijn God..”. “Halt Jakob”, zegt de Heer, ik ben erg ontevreden. Ik heb je het leven gegeven. Dat is heilig.” “Mijn God, mijn God als u eens wist”. “Ik wil niets weten, Jakob, niets. Het leven is heilig en jij hebt niet het recht om teniet te doen wat ik je heb geschonken in mijn oneindige goedheid.” “Goede God, Goede God”. “Je hebt gelijk, men noemt mij niet voor niets ‘goede God’. Vertel maar. “Nu dan, mijn zoon heeft zich bekeerd”. “Bekeerd? Is dat alles? Je weet toch, Jakob, dat ook mijn zoon zich heeft bekeerd?” “Inderdaad, God, en wat hebt u gedaan/gemaakt?” “Ik heb een Nieuw Testament gemaakt”.

Bidden

Een groot rabbijn stijgt op naar de hemel. Eerst moeten er allerlei formaliteiten gebeuren, het is immers een belangrijk iemand. Daarna is het tijd om de nieuwe woning te gaan bekijken. Het is een eenvoudig huis met twee kamers en een kleine parkeerplaats. Heel gewoon. De rabbijn verbaast zich, kijkt om zich heen en ziet een fantastisch huis met drie verdiepingen, tuin, zwembad en tennisveld. Hij windt zich op en wordt kwaad. ‘Van wie is dat huis?’ ‘Het is van Schmoulek Kohen. ‘Hoezo, Schmoulek Kohen, de busschauffeur?’ ‘Ja, de busschauffeur’. Maar dat is toch schandalig, ik als grote rabbijn krijg een klein appartement met twee kamers en hij een geweldige woning?’ “Ja, want toen jij hierbeneden het gebed deed, sliep iedereen. Terwijl als hij in de bus reed, deed iedereen een gebed.”

Telefoon

Netanyahu en Obama zijn samen in New York en discussiëren over vrede en politiek. Plotseling zegt Netanyahu: “Wat zijn dat , al die verschillende telefoons op jouw bureaublad?”. “De rode telefoon is voor Rusland, de blauwe voor Frankrijk, de zwarte voor Azië...” “En die witte daar?” “Die is voor de hemel”. “Mag ik even?” Netanyahu belt drie minuten met God en Obama overhandigt hem later een fikse rekening. Twee maanden later zijn ze beiden in Israel. Tijdens hun gesprek vraagt Obama aan Netanyahu: “Mag ik even bellen? Die witte telefoon is zeker voor de hemel?” “Ga je gang”. Obama spreekt 20 minuten met God. Als hij de rekening ziet (een paar dollar), vraagt hij verbaasd: Hoe kan dat , zo goedkoop?” ‘Het is hier een lokaal gesprek’.

Hulp

Een Jood wandelt langs een hoge rotswand en valt naar beneden. Hij kan zich nog juist vastklampen aan een tak maar kan niet meer omhoogklimmen. Hij schreeuwt: “hulp, hulp, is er iemand?” Dan gaat de hemel open, een verblindend licht omhult de aarde en een machtige stem klinkt: “Dit is de Eeuwige die tot je spreekt. Wees niet bang. Laat je vallen en ik zal met je omhoogklimmen naar het paradijs.”. Dan schreeuwt de Jood: “Is er nog iemand anders?”

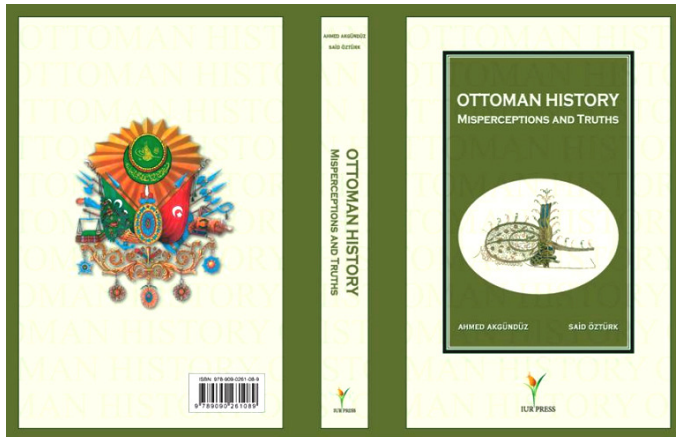
De wet

God gaat op bezoek bij Mohammed. “Ik wil van jouw volk een uitverkoren volk maken, als je een wet accepteert.” “En welke wet is dat?” “je zult niet stelen”. “Helaas, dat zal niet gaan”. Dan gaat God bij Jezus op bezoek en stelt hem dezelfde vraag: “Ik wil van jouw volk een uitverkoren volk maken, als je een wet accepteert.” “En welke wet is dat?” “Je zult geen beelden maken”. “Helaas, ik wil een beeld van mijn moeder maken en zelf wil ik op het kruisbeeld komen. Dus dat zal niet gaan”.

Dan komt Mozes God tegen: “Waarom zie je er zo bedroefd uit?” “Ik vind niemand om het uitverkoren volk te worden”. “Wat moet je daarvoor doen?” “Je hoeft alleen maar een wet te accepteren”. “Welke?” “Je moet de zaterdag als heilige dag respecteren”. “Goed, hoeveel is het ?” “Het is gratis”. “Oh, doe er dan maar tien voor dezelfde prijs”.

Boeken

Ahmed Akgündüz & Said Öztürk, *Ottoman History. Misperceptions and Truths*, Rotterdam:IUR Press, 2011, 694 blz. € 40.00

Van 750-1258 was het Arabische rijk van de Abbasiden het machtigste islamitische rijk. Het werd opgevolgd door het Turkse Ottomaanse rijk, waarvan de oprichting in 1999 herdacht werd: 700 jaar na 1299 dus. Eigenlijk heeft dat Ottomaanse Rijk goed 600 jaar bestaan: kort na 1900 raakte de sultan al heel wat van

zijn macht kwijt aan een eerste vorm van een parlement. In de eerste wereldoorlog was Turkije misschien wel de grootste verliezer (naast Duitsland). In 1922 werd het sultanaat afgeschaft en nam Kemal Atatürk de leiding van een seculier ingericht Turkije. In 1924 werd ook de religieuze titel van kalief afgeschaft. Ter gelegenheid van herdenking '700 Jaar Ottomaanse Staat' schreven Akgündüz (sinds 2003 rector van de Islamitische Universiteit Rotterdam) en Öztürk een boek in 306 korte hoofdstukken. De voorbereiding van het boek startte in 1983 met het verzamelen van vragen. In totaal kwamen er een 5000 binnen, die resulteerden in de 307 hoofdstukken van de Engelse versie van dit boek. Het eerste deel van het boek is historisch gerangschikt (zonder een echte lopende geschiedenis te geven) en gaat over het begin van de Ottomaanse staat in 1299 tot het eind, waarbij ook uitvoerig aandacht wordt geschonken aan de heftige gevechten in Oost Turkije tijdens de eerste wereldoorlog. De tweede en derde secties van het boek zijn meer thematisch en volgen de staatsinstellingen. De Armeense deportatie van 1915 wordt als een ramp beschreven, maar het verhaal begint wel bij een slachting door Armeniërs op de Turkse moslims in Oost-Turkije, met Russische instemming. Deze slachting kostte het leven van een miljoen mos-

lims. Daarop werden dan 1,3 miljoen Armeniërs gedeporteerd (die vervolgens voor een groot deel omkwamen) en dit moet juridisch niet als genocide worden gezien, omdat ‘de acties van de Ottomanen binnen de richtlijnen van de islamitische wet vallen.’ (356). Hoofdstuk 20 heeft als titel: Over de aantijgingen dat de Ottomaanse Staat een aanhanger was van de Bektashi of Alevitische richting in de beginjaren tot de Uitnemende Sultan Selim, en dat de Abdalan⁶-i-Rum uit Bektashi’s en Alevitische Dedes bestond. Van de 5000 vragen voor het begin van dit boek gingen er ruim 500 over de harem. Niet minder dan 276 over de vraag die besproken werd in hoofdstuk 49: Er zijn berichten dat de Veroveraar alcohol dronk en dat hij gedichten schreef waarin hij drinken aanmoedigde. Antwoord: er staan inderdaad in zijn poëzie wel verheerlijkende verzen over vrouwen en wijn, maar dat hoort bij de poëtische conventies van die tijd. Dat hij ook echt dronk is nooit bewezen en het was volgens geldend recht van die tijd zeker verboden (124-5).

Het moge duidelijk zijn, dat het boek geen blad voor de mond neemt. Het werd zeer populair in Turkije en de laatste tien jaar zijn er meer dan 250.000 exemplaren van de Turkse versie verkocht. Dit is nu de langverwachte Engelse uitgave van het werk. Bij eerste lezing heb je meteen het gevoel dat je in een levendig familiedebat verwickeld raakt: vaak over ‘kleinere zaken’. Zo gaat no 55 tot en met 59 over de praktijk van de sultans na Mehmed de Veroveraar om meestal af te zien van een formeel huwelijk met een vrije (moslim)vrouw, maar slavinnen/concubines te houden, vaak van christelijke afkomst. Dit is formeel verboden volgens Hanafitisch recht, maar kan wel weer worden verklaard vanuit politieke inzichten: er waren geen staten die huwelijkspartners voor de sultan konden opleveren, want met Iraanse prinsessen wilden ze ook niet trouwen. “Desondanks mogen we wel kritiek uitoefenen op hun huwelijkspolitiek, want hiervoor bestond geen gebod van God, maar het was slechts politiek inzicht.” (144). Het boek is nogal eens polemisch van toon en neemt daarin graag een stevig pro-Ottomaans standpunt in. Dat begint al bij de het eerste hoofdstuk: De bewe-

⁶ De Abdal i Rum zijn een aantal strijders/grote heren uit het begin van de Ottomaanse staat (ca 1300), waarvan twee een naam Abdal hebben. (noot van K. Steenbrink)

ring dat de Ottomaanse staat een kopie is van het Byzantijnse Rijk en dat de Byzantijnse keizerlijke instellingen de Ottomaanse staatsinstellingen hebben beïnvloed. Dit wordt in de tekst uitgewerkt tot het afwijzen van de bewering dat de sharia een exacte kopie zou zijn van het Romeinse civiele recht. Integendeel, voor zover niet in strijd met de sharia, heeft de Ottomaanse staat juist wel elementen van de pre-islamitische Turkse naties overgenomen, maar niet van de Byzantijnen. (25-27). Een curieus hoofdstuk is 112 waarin staat beschreven dat in 1633 een Turkse uitvinder via een zeventrapsraket de lucht is ingeschoten (bij het geboortefeest van een dochter van Sultan Murad IV) en via een soort zweefvliegtuigje met de juiste vleugels veilig op de Bosporus landde (234-5). Zo staat dit levendig geschreven boek vol met allerlei uiteenzettingen van zeer wisselende aard, stevig gedocumenteerd, die een boeiend beeld geven van een modern debat in Turkije. - Karel Steenbrink

Vasten- en Ramadanactie

Thirsa de Vries. *Eerst bewust, dan betrokken. Een vergelijkend onderzoek naar armoedebestrijding door Vastenactie en Ramadanactie*, Nijmegens Instituut voor Missiewetenschappen, 2011, 54 bl.

De Samenwerkende Moslims Hulp Organisaties (SMHO) kennen al enige tijd een samenwerking met Cordaid, de katholieke organisatie die o.a. de Vastenactie organiseert. Deze brochure wil via literatuuronderzoek en interviews de mogelijkheden onderzoeken van samenwerking tussen Ramadanactie en Vastenactie m. n. op het gebied van campagne voeren in moskeeën en scholen.

Na een korte inleiding op het joodse, christelijke en islamitische vasten volgt een hoofdstuk over 'financiële aanbidding', een ongelukkige term, die moslims soms gebruiken voor de verplichtingen (zuilen) van de eredienst. Het gaat hier om de zakât in zijn verschillende vormen. Tevens worden het ontstaan en de ontwikkeling van de SMHO en van de Vastenactie geschetst. In hoofdstuk 4 komen nieuwe definities van vasten aan de orde en de begrippen solidariteit en bewustwording door educatie. De Vastenactie kon de ontwikkeling van caritas naar diakonie en van caritas naar rechtvaardigheid kanaliseren bij de liberale christenen. De schoolprojecten leggen concreet uit wat respect voor elkaar in-

houdt. Solidariteit met en respect voor verre landen kan niet zonder solidariteit hier en met elkaar.

Tenslotte worden vasten- en armoedeonderwijs in de islamitische context verkend. Zoals de Vastenactie kon aansluiten bij de sociale leer van de kerk, zo zoeken islamitische denkers een nieuwe spiritualiteit die uitgaat boven de regels van harâm en halâl. Tariq Ramadan bijvoorbeeld spreekt over de taak van westerse moslims om een ‘constante en gebalanceerde inspanning’ (jihaad) te verrichten om tot een sociale agenda te komen: strijd voor meer rechtvaardigheid, tegen racisme en discriminatie. Ook op politiek, economisch en cultureel niveau moet de moslim burger actief zijn. Vasten (innerlijke inspanning) moet samengaan met armoedebestrijding (uiterlijke inspanning). Het traditionele vasten kan zo een bredere inhoud krijgen en een nieuwe levenshouding tot stand brengen. Een andere inspiratie bron is de beroemde mysticus Mevlana Rumi.

Welke aanknopingspunten er zijn in het onderwijs, in het lesmateriaal ontwikkeld door de ISBO, blijkt uit de interviews met drie islamitische basisscholen. Conclusies: op inhoudelijk, strategisch en praktisch niveau zijn er mogelijkheden tot samenwerking. Een breed begrip van vasten kan als voorbeeld dienen voor de SMHO. De campagnes voor armoedebestrijding moeten samengaan met een (spiritueel) thema. Dit biedt aanknopingspunten voor bewustwording binnen de geloofsgemeenschap. Er moet meer focus zijn op bewustwording dan op inzamelen van geld. Een netwerkgerichte aanpak met inzet van vrijwilligers heeft succes. Scholen en lesmateriaal zijn hierbij onontbeerlijk. De brochure eindigt met een aantal zeer praktische aanbevelingen. - P.Reesink

Islam en humor

Abdulwahid van Bommel, *Valt er nog wat te lachen met die moslims*, Bulaaq, 2007, 160 bl. ISBN 9789054601432.

Islam en humor valt evenzo moeilijk of makkelijk te rijmen met elkaar als christendom en humor. De verschillende woorden die met humor te maken hebben worden wel uitgelegd (30), maar eigenlijk is het boekje een lange essay met rake opmerkingen over humor in het algemeen met veel voorbeelden van Nasroeddin, die van Marokko tot Kazachstan onder verschillende namen bekend staat. Hij is een nar, een Noord-Afrikaanse en Oosterse Tijn Uilenspiegel die niemand

ontziet en elk heilig huisje, in staat of godsdienst, durft aan te pakken. Dit is een van de redenen waarom humor soms afwezig lijkt in Arabo-islamitische samenlevingen. Humor kan kritiek inhouden en het gezag ondermijnen. Zowel het gezag van de Koran als van de vorst of sultan. Lachen in de Koran (44-45) is evenals in de Bijbel vaak 'uitlachen', maar het kan ook een teken van verwondering, tevredenheid of blijdschap zijn. De Profeet Mohammed, volgens de traditie, glimlachte vaak en lachte met en om kinderen. Of om wijze woorden en adviezen van volwassenen. De humor in Koran en traditie is niet van de orde van de grappen zoals wij die kennen uit de Amsterdamse Sam en Moos-moppen. (zie *Joodse moppen* bl. 125). Dit geldt trouwens ook voor de Bijbel.

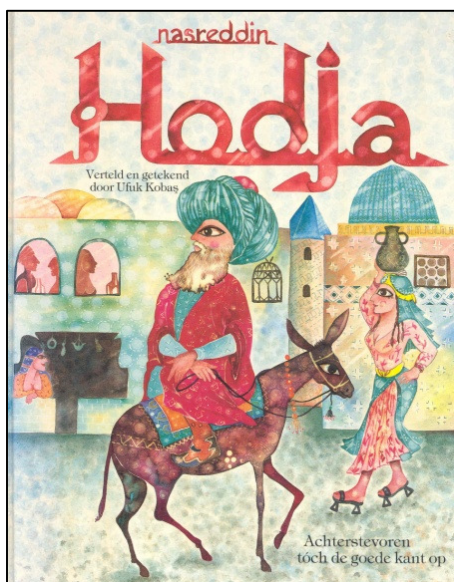
De macht van alles wat met komedie heeft te maken (columnist, cartoonist, cabaretier, stand-up comedian) is groot en dat humor geweld oproept wisten we al maar wordt hier nog eens door een Algerijnse humorist beschreven (131-133). Tot slot maken we kennis met enkele stand-up mannen en vrouwen. Soms kan de schrijver, zelf imam, niet aan de verleiding weerstaan enkele moralistische aanmaningen mee te geven. Maar, zoals goede wijn geen krans behoeft, zo hebben grappen geen 'moraal nodig'. Hoe dan ook, de conclusie is duidelijk, ook voor fundamentalisten: Wie niet om zichzelf kan lachen, maakt zichzelf belachelijk. – P. Reesink

Religie en humor, Museumpark Orientalis, 2008.

Deze brochure begeleidde de tentoonstelling van 2008 over de belangrijkste zonden van jodendom, christendom en islam. De cartoons gaan dan ook over woede en geweld in naam van God, kwaadspreken, hebzucht en vraat, macht en gezag, humor en wellust, kleding, godslastering en vrijheid van meningsui-

ting. In deel 2 staat de lezing van Jan Thurlings over religie en humor, van Nico Keizer over jodendom en humor en ‘het chagrijn van de moslims’ is van de hand van Abdulwahid van Bommel. Joodse humor is volgens Keizer niet voor niet-Joden bestemd. Die is ‘alleen voor onszelf om ons als slachtoffer te kunnen manifesteren en gelukkig ook om je aan die slachtofferrol te kunnen onttrekken.’

Nasreddin Hodja, Ufuk Kobas. *Achterste voren en toch de goede kant op*, Aldus Uitgevers, 's Hertogenbosch, 1987,

Dit verhalenboek over Nasreddin is niet alleen een lust voor het oog, vanwege de prachtige kleurentekeningen door Ufuk Kobas, maar ook vanwege de taal. Deze ademt nog zijn Turkse afkomst in de uitdrukkingen en vergelijkingen zonder dat het Nederlands geweld wordt aangedaan.

Achterstevoren komt de hodja toch vooruit, tegen de heersende stroom in.

Ongelooflijk, cartoons over mens en religie, Exhibition Dutch Cartoon Association, 2007.

Cartoonisten uit verschillende landen, uit verschillende culturen met verschillende godsdiensten maken grappen over religie.

Een goede cartoonist wil niet kwetsen of beledigen. Wil wel provoceren, relativeren om aan het denken te zetten en te laten glimlachen.

Van her en der

Interreligieuze ontmoeting Assisi

Het Vaticaan vindt de gebeurtenis van groot belang, maar wil ook geen misverstanden laten ontstaan over de bedoeling. Godsdienstvrijheid en de menselijke waardigheid staan centraal voor de paus. Paus en kardinalen kiezen positie, door enerzijds het belang te benadrukken van de ontmoeting van de godsdiensten, en anderzijds de unieke betekenis van Christus naar voren te brengen. Men wil niet de kant op van één overkoepelende wereldgodsdienst, maar ook niet de kant van een zich afsluiten voor andere levensbeschouwingen. Voor het eerst zijn ook enkele niet-gelovigen, uit de sfeer van cultuur en wetenschap, uitgenodigd om deel te nemen. – B. v. Oers

Duitse verklaring tegen islamofobie

Moslims en christenen verenigd in het “Soester Forum der Religionen und Kulturen” kwamen in september, naar aanleiding van de 10e verjaardag van de aanval op de twintowers en de moorden in Oslo op Utoya op 22 juli, naar buiten met een verklaring tegen islamofobie. Deze islamofobie gaat gepaard, aldus de verklaring, met populisme dat inspeelt op angst voor een economische en politieke crisis. Populisme wordt afgewezen als een giftige stroming met dwalingen als nationalisme, chauvinisme, racisme, oproepen tot “kruistochten”, refereren aan “het christelijke avondland” en islamofobie. Islamofobie is vergelijkbaar met het al lang bestaande maar nog steeds niet uitgewerkte virus van anti-judaïsme en antisemitisme.

De verklaring roept religies en culturen op een gemeenschappelijk visie te ontwikkelen en vriendschap en samenwerking te bevorderen over grenzen heen. Daarbij kan men uit eigen wijsheidstradities putten om hoop voor de toekomst uit te dragen. Projecten zijn reeds gestart in twaalf Europese steden. Deelnemers aan die stedenprojecten komen in 2013 bijeen voor een Europese ontmoeting. Daarbij wordt samengewerkt met de Britse organisatie ‘soul of Europe’. De opstellers komen uit de kring van het bestuur en van de joodse- en christelijke ontvangers van de islamitische Muhammad-Nafi-Tschelebi vredesprijs. Zij ho-

pen ook op Nederlandse deelname. Zie voor de vertaling van de complete tekst de website van Begrip: www.begripmolimschristenen.jouwweb.nl www.soulofeurope.org en <http://de.wikipedia.org/wiki/Muhammad-Nafi-Tschelebi-Preis> - Jan Slomp

ISKB 25 jaar actief voor buitenlanders

Ter gelegenheid van haar 25jarig bestaan ontving de Interkerkelijke Stichting kerken en Buitenlanders in Utrecht op 8 september van het stadsbestuur de NOV-kwaliteitsonderscheiding “Vrijwillige Inzet: Goed Geregeld”. Vele medewerkers waren die avond naar Alleato, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling, gekomen om dit jubileum te vieren. Deze Interkerkelijke Stichting Kerken en Buitenlanders is onder andere voortgekomen uit de werkgroep Pniël voor buitenlandse werknemers in Utrecht/West van de gereformeerde Pniëlkerk (Oog en Al). Wieger en Paulien Rozema namen samen met Gerard Zuidberg het initiatief om de werkgroepen, die in de stad vanuit de kerken betrokken waren op de veranderende interculturele samenleving, te bundelen. Zo waren er al in de jaren zeventig taallessen voor mannen en later ook voor vrouwen aan huis. Over het te vroege en pijnlijke afscheid in 2010 van de Rozema’s berichtte *Begrip* in Jaargang 36 nummer 1, blz. 51-52. In 1986 kreeg dit werk een stevige structuur in een interkerkelijke stichting onder leiding van de katholieke pastor Dr. Gerard Zuidberg. Zuidberg nam op 8 september afscheid. Behalve een nieuwe voorzitter Herre Talsma trad ook een nieuwe zakelijke directeur aan in de persoon van Lieneke Maat.

In het uitvoerige Jaarverslag 2010 lezen we “Ruim 300 vrijwilligers zetten zich in Utrecht wekelijks in om namens de ISKB meer dan 1000 nieuwe Nederlanders vanuit verschillende landen (20JS) van herkomst te ondersteunen als taalcoach of mentor.” Hoewel het hoofddaccent nog steeds blijft “naar Nederland gemigreerde vrouwen ondersteunen in hun zelfredzaamheid”, wordt de participatie van mannen steeds groter. Zij vormden het MOP, het Mannen Ontmoetings Project, aanvankelijk onder leiding van Wieger Rozema. Mannen hebben een ander verwachtingspatroon. Zij hopen door betere taalbeheersing maatschappelijk vooruit te komen. Het jongerenproject School’s cool helpt kinderen uit migrantenmilieus bij de overgang van de basisschool naar voortgezet onder-

wijs. Dit project heeft schooluitval aantoonbaar verkleind. Over de andere projecten en de feestavond vindt men meer informatie op de website www.iskb.nl. Evenals het Haagse OBV, Ontmoeting Buitenlandse Vrouwen, een hervormd initiatief. jarenlang onder leiding van Janny Vellekoop, vervult de ISKB een landelijke voorbeeldfunctie. Vandaar dat de ISKB en de OBV telkens in de prijzen vallen. Ze leveren een geweldige bijdrage aan de integratie van nieuwe Nederlanders. De financiën, nodig voor de organisatie en de honorering van het kleine professionele team, komen van kerken, donororganisaties, particulieren en de overheid. Hopelijk overleven ze de aangekondigde bezuinigingen van overheidswege. - Jan Slomp, lid van het Comité van aanbeveling.

NieuweMoskee Live finalist KW Jongerenprijs

Enige tijd geleden maakte Kerk en Wereld bekend dat Nieuwemoskee Live de Jongerenprijs 2011 heeft gewonnen. Deze prijs is bedoeld voor jongeren die in 2010 of 2011 een project of actie hebben opgestart voor een betere maatschappij. Projecten die aansluiten bij de kernthema's van Kerk en Wereld komen in aanmerking voor de prijs. Dit zijn duurzame welvaart, vernieuwing van de christelijke traditie, solidariteit tussen generaties en interreligieuze ontmoeting.

Nieuwemoskee Live werd in maart 2011 opgericht. Door het organiseren van discussiebijeenkomsten wil de organisatie gehoor geven aan de groeiende behoefte onder jongeren om visies en belevingen over eigentijdse thema's uit te wisselen. NM Live ontwikkelde hiervoor een speciaal nieuw format dat zich kenmerkt door een kritische, verdiepende, genuanceerde én ludieke werkvorm. Hiermee wil zij bovendien de ontwikkeling van (zelf)reflectie onder moslimjongeren zichtbaar maken en verder stimuleren. NM Live richt zich zowel voor haar publiek als op organisatorisch niveau op jongeren met verschillende opleidingsniveaus, levensbeschouwingen, mensbeelden, en met uiteenlopende vragen rond identiteit en samenleving. De thema's worden vergaand bepaald door actuele behoeften en vragen van jongeren. Hiervoor wordt nauw samengewerkt met jongerenorganisaties, studentenverenigingen, en maatschappelijke organisaties die zich op jongeren richten.

NM Live wil de prijs (5000 euro) besteden aan het organiseren van een tweedaagse bijeenkomst 'Acceptatie door Confrontatie' in het voorjaar van 2012. Deelnemende jongeren zullen worden uitgedaagd om open met elkaar in gesprek te gaan over identiteit en positiekeuze. Originele optredens en inhoudelijke scherpe inleidingen zullen de verschillende subthema's introduceren, waarna de uitwisseling plaatsvindt tijdens groepsdiscussies en informele 'get-togethers'.

Pim Valkenberg, professor christologie en dialoog moslims christenen

In de wereld van de interreligieuze dialoog is Pim Valkenberg geen onbekende. Tot 2007 werkte Valkenberg aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, In 2006 vertrok hij naar de VS om aan de slag te gaan aan de Loyola University Maryland in Baltimore. Sinds kort is hij 'professor of Christology and Christian-Muslim Dialogue' aan de Catholic University of America.

P. Valkenberg is een tijd redactielid van *BEGRIP* geweest. Zijn dissertatie, besproken in *BEGRIP*, luidt: *Sharing Lights On the Way to God. Muslim-Christian Dialogue and Theology in the Context of Abrahamic Partnership*, uitg. Rodopi, Amsterdam-New York, 2006, (serie Currents of Encounter, studies on the contact between Christianity and other religions, beliefs and cultures). Zijn website is <http://trs.cua.edu/faculty2/valkenberg/index.cfm>

Namens alle redactieleden wensen wij hem een vruchtbare leerstoel toe. – P.Reesink

Dialoog Brussel

De werkgroep Interreligieuze Dialoog van de kerk in Brussel lanceert een eigen website. De werkgroep is een dienst van het vicariaat Brussel. Hij ontwikkelt initiatieven voor een breed volwassenenpubliek; voor jongeren, hun begeleiders en leerkrachten; en voor vertegenwoordigers van de diverse religieuze gemeenschappen in Brussel.

De website www.idkb.be wil meer zijn dan een site waar initiatieven worden aangekondigd, foto's van voorbije activiteiten getoond en een contactadres te vinden is. Naast aankondigingen en terugblikken wordt er voortaan heel wat achtergrondinformatie ter beschikking gesteld over wereldgodsdiensten en de dialoog. Bron: Kerknet.be

Moslim studenten in Vaticaan

Kardinaal Jean-Louis Tauran, voorzitter van de pauselijke raad voor de interreligieuze dialoog, heeft een tiental Indonesische studenten van Himpunan Mahasiswa Islam (HMI), een vereniging van moslimstudenten, ontvangen. HMI, opgericht in 1947, is de oudste en invloedrijkste vereniging van moslimstudenten in Indonesië die meer dan 1 miljoen leden telt.

De verantwoordelijken van de moslimstudenten waren naar het Vaticaan gekomen naar aanleiding van de aanslagen van 11 september 2001 in de VS. De studentenafvaardiging heeft in het Vaticaan gepleit voor dialoog en heeft zich geëngageerd om te strijden tegen extremisme in Indonesië.

De moslimstudenten zoeken daarvoor de steun van de Indonesische Kerk en van de H. Stoel en willen ook samenwerken met andere godsdiensten.

De moslimstudenten hebben paus Benedictus XVI uitgenodigd om in oktober 2012 een toespraak te houden op een internationale conferentie over dialoog en vrede die in Bali zal plaatshebben. Bron: www.bruggenbouwers.com

Diwali-groet

Geachte leden van de hindoegemeenschap,

Hierbij willen wij U onze gelukwensen overbrengen ter gelegenheid van de viering van Diwali.

Op diverse plaatsen in Nederland zijn er goede contacten tussen hindoes en katholieken. Meerdere katholieken hebben de afgelopen jaren, als zij Uw mandirs bezochten, Uw gastvrijheid mogen ervaren.

We kijken met voldoening terug op de studiebijeenkomst over ‘duurzaamheid’ die we samen met de Hindoe Raad Nederland organiseerden in Den Haag op 23 maart jongstleden.

Wij achten het van groot belang dat hindoes en katholieken als goede burens en vrienden samenleven.

Dit jaar is het thema van de boodschap van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog ‘godsdienstvrijheid’. De voorzitter van de Raad, Jean Louis Kardinaal Tauran, schrijft in de boodschap: “Wanneer godsdienstvrijheid wordt ontkend zijn alle andere mensenrechten in gevaar. Godsdienstvrijheid sluit dwang door elk individu, groep, gemeenschap of instituut uit.”

Bij deze boodschap sluiten wij ons graag aan.

Landelijke Katholieke Contactraad voor interreligieuze dialoog (CID)

- Drs. B. van Oers, secretaris

Hieronder volgen enkele cartoons uit Algerije, 1981, door Haroen, *Dhawahir*, *Apparences 2*. Ze gaan vooral over het openbare leven in die tijd, waarin schaarste was aan alles m.n. eieren, koelkasten, auto's en huizen. Ze moeten van rechts naar links bekeken worden.

